

## Vinterfåglar Inpå Knuten 2023

Årets upplaga av den stora fågelräkningen Vinterfåglar Inpå Knuten var den 18:e i ordningen sedan starten 2006. Räkningen startades som ett sätt att stimulera det fågelintresse som väcks hos många vintertid då närmare en halv miljon hushåll matar fåglar. Efter hand har det dock visat sig att räkningar speglar förändringar i vår närmaste fågelvärld. Bland annat visar den hur flera arter utvidgar sina vinterområden norrut i takt med att klimatet förändrats. Bland dessa arter finns koltrasten, rödhaken och nötväcken som alla förekommer längre norrut i landet än när räkningen startade 2006.

Likt alla tidigare år är talgoxen den talrikaste arten på fågelmatningarna. Även blåmes (tvåa) och pilfink (trea) håller ställningarna väl. Gemensamt för dessa tre arter är att de är tåliga och att de finner sig väl till rätta i våra samhällen och runt gårdar. Även när det gäller födoalet är de något av generalister.

Vi kan också konstatera att årets deltagande är mindre än de två senaste åren. En viktig anledning till detta är troligen att det var grått och trist väder i stora delar av landet under de två viktigaste räkningsdagarna, på lördagen och söndagen. Genom åren har vi kunnat se att viljan att medverka i räkningen delvis beror på vädret. Fintinterväder ger ett större deltagande, medan många avstår från att medverka om det är sämre väder.

Till skillnad från tidigare år har det inte varit några större rörelser på de arter vi kallar invasionsfåglar. Med invasionsfåglar avses arter som vissa år är mycket talrika, medan de är fåtaliga andra år. Bergfink är ett exempel på en sådan art. Den var i fjol mycket talrik i Västra Götaland, Värmland och Dalarna. I år har det varit fler bergfinkar än vanligt i Kronoberg, Skåne och Blekinge. I det sistnämnda länet är bergfink den allra talrikaste arten, till och med vanligare än talgoxe. Men sett till landet som helhet har det i år varit klart färre bergfinkar än i fjol. På grund av att inslaget av invasionsarter varit lågt i år, kommer skatan och kajan lite högre upp på listan i år än tidigare. Båda dessa arter kan sägas vara väl anpassade till skandinaviskt vinterklimat och de är dessutom så kallade kulturföljare – de finns framför allt där människor finns. Men när det gäller kajan noterar vi att den minskat tydligt i antal fyra år i rad. Vad detta beror på har vi ingen förklaring till. Möjligen kan milt väder innebära andra möjligheter till födosök än i våra trädgårdar.

Två små glädjeämnen detta år är domherre och grönfink. Domherren har haft en svag men stadigt uppåtgående trend i denna räkning, och i år noteras de högsta antalen hittills. Det gläder många eftersom domherren är den populäraste besökaren vid fågelmatningarna. Särskilt hannarnas röda undersida lyser upp och ger lite skimmer åt vinterdagarna. När vi som arbetar med räkningen har haft kontakt med våra rapportörer, har vi fått många exempel på den glädje några domherrar kan skänka: "Jag hade en domherre på besök idag – oj, vad den lyste upp i gråvädret. Den gjorde min dag."

Detta exempel visar också på en sak som blivit tydlig under de 18 åren. Vi matar nog fåglar lika mycket för vårt eget välbefinnande som för fåglarnas. Det kan betyda mycket att ha lite liv utanför fönstret under grå vinterdagar.

När det gäller grönfinken ser dess långvariga minskning ut att ha planat ut, och kanske vänts i en liten uppgång. Grönfinken drabbades för cirka 15 år sedan av en sjukdom som kallas gulknopp. Den orsakas av en liten parasit som sätter sig i fåglarnas svalg och som kan drabba många olika arter. Men av någon okänd anledning har den slagit hårt mot grönfinken,

medan den varit ovanlig hos andra fåglar. Sedan 2008 har det svenska grönfinksbeståndet minskat med två tredjedelar.

### **Årets 10 i topp på de svenska fågelmatningarna:**

(Inom parentes anges förra årets placering)

1. Talgoxe (1)
2. Blåmes (2)
3. Pilfink (4)
4. Domherre (5)
5. Koltrast (7)
6. Skata (8)
7. Grönfink (11)
8. Gulspurv (9)
9. Kaja (10)
10. Gråsparv (12)

### **Hur ser det ut i ett längre perspektiv?**

Denna räkning har nu pågått i 18 vintersäsonger, och det kan vara dags att titta lite närmare på hur de tio arterna på årets topplista utvecklats under denna tid. Men det bör noteras att det uppenbarligen finns en del osäkerheter de allra första åren. Då hade inte systemet trimmats in, så uppgifterna från i första hand 2006 och 2007 måste nog tas med en nypa salt i flera fall. De summor som redovisas i diagrammen gäller det genomsnittliga antalet fåglar per rapport.

#### **Talgoxe**

Talgoxen har varit den talrikaste arten under alla de 18 åren. Den förekommer också på näst intill alla fågelmatningar. Antalet är mycket stabilt om vi bortser från de allra första åren. Därefter har det handlat om ungefär sju talgoxar i genomsnitt per rapport – år efter år. De små variationer som ses från 2010 och framåt kan nog tillskrivas vädret den aktuella räkningshelgen.

#### **Blåmes**

Även blåmesen har en mycket stabil förekomst vid våra fågelmatningar, men på en något lägre nivå än talgoxen. Det handlar om ungefär fem blåmesar per rapport. Länge innebar det att blåmesen kom på tredje plats på topplistan, strax efter pilfinken. På senare år ser blåmesen ut att ha stabiliserat sig som den näst talrikaste arten på landets fågelmatningar.

#### **Pilfink**

Denna räkning antyder en svag men ändå tydlig tillbakagång för pilfinken de allra senaste åren. En motsvarande minskning syns även i Svensk Fågeltaxerings vinterrutter. Denna samstämmighet gör att det finns skäl att följa utvecklingen för pilfinken. Handlar det enbart om en tillfällig nedgång eller är det något stadigvarande som är på gång? Medan blåmes och talgoxe förekommer med ungefär samma frekvens över hela landet har pilfinken lite tätare förekomster särskilt i söder men i någon mån även i nordligaste Sverige.

## **Domherre**

Domherren noteras i år med det högsta genomsnittet hittills under de 18 år denna räkning pågått. Det finns också en svagt uppåtgående trend i materialet, men om denna beror på att domherren ökar i antal i landet är osäkert. Vissa vintrar får vi ett inflöde av domherrar österifrån, och det kan möjligen vara det som ligger bakom årets toppnotering. Under alla år har domherren varit särskilt talrik i ett bälte tvärs över landet från Jämtland till Ångermanland. Flera av åren har den varit den allra talrikaste arten på fågelmatningarna i Jämtlands län.

## **Koltrast**

Koltrasten varierar kraftigt i antal år från år. En viktig faktor är tillgången på bär i naturen, en annan om det är mycket milt. Under toppåret i denna räkning, 2010, fanns det mycket rönnbär kvar i landet till efter årsskiftet. Det fick många koltrastar att stanna kvar. När sedan bären började tryta fram emot midvintern, sökte trastarna sig in till fågelmatningarna. Toppen 2021 kan förklaras med att det fram till slutet av januari var mycket milt, men sedan kom kylan – och trastarna letade sig in i trädgårdarna. Under alla år har två områden i landet visat sig vara särskilt rika på koltrastar vintertid, nämligen Gotland och Stockholmstrakten.

## **Skata**

Bortsett från de allra första åren har antalet skator i denna räkning varit mycket stabilt. Men så är skatan också väl anpassad till ett liv i vårt vinterklimat, så länge det finns människor att ty sig till och utnyttja. I Skandinavien är skatan helt knuten till bebyggelse och saknas nästan helt långt ute i naturen. De flesta skator lever i långa parförbindelser, så det är inte så konstigt att genomsnittet per rapport ligger runt två. Det händer dock att fågelmatningar får besök av flockar med skator. Det handlar då om ungfåglar som drar omkring i vad som skulle kunna beskrivas som ungdomsgång.

## **Grönfink**

Grönfinken har varit något av ett sorgebarn de senaste 15 åren. När denna räkning inleddes var den en av de talrikaste arterna, men från 2009 har antalet minskat drastiskt. Våren 2008 konstaterades en sjukdom bland svenska finkar. Den kallas gulknopp och orsakas av en liten parasit som sätter sig i svalget på fåglarna. Troligen kom sjukdomen till Sverige med bofinkar från Brittiska öarna, där man konstaterat utbrott något år tidigare. Gulknopp kan drabba många fåglar, men av någon anledning har grönfinken råkat mest illa ut. Årets genomsnitt är det högsta sedan 2017 och kan kanske tyda på att grönfinken är på väg mot en återhämtning.

## **Gulspurv**

Även gulsparven har minskat markant i antal under de år denna räkning pågått. Det gäller dessutom inte enbart vid fågelmatningarna utan i landet i stort. Orsakerna är oklara, men det har konstaterat lokala utbrott av gulknopp. En annan orsak till att den minskat i antal kan vara att förändringar i jordbrukslandskapet missgynnat gulsparven. Tidigare kunde den säkert hitta mycket spillsäd på alla stubbåkrar som fanns kvar över vintern. Numera plöjs de flesta ner under hösten. Ett alltmer storskaligt jordbrukslandskap med färre dikesrenar och andra så kallade odlingshinder är också negativt för gulsparven.

## **Kaja**

Från att tidigare ha varierat en hel del i antal vid denna räkning, har kajan minskat stadigt de senaste åren. En motsvarande tendens finns även i Svensk fågeltaxerings vinterfågelrutter. Samtidigt bör det noteras att kajan ökade tydligt i antal åren dessförinnan (perioden 2013–2019). Det kan möjligen vara så att kajan inte söker sig in till trädgårdarna när det är milt. Då finns det mat att finna på andra håll. Det bör påpekas att diagrammet speglar utvecklingen i den södra halvan av landet. I norra Sverige (Jämtland, Västerbotten och Norrbotten) är kajan fåtalig vintertid.

### **Gråsparv**

Gråsparven är en art som minskade markant i antal i Nord- och Västeuropa under 1900-talet. Orsakerna till denna tillbakagång är omtvistade, men den var påtaglig i många europeiska länder. Om vi bortser från de första lite osäkra åren i denna räkning, ser beståndet ut att ha varit ganska stabilt under perioden 2010–2023. En tendens till ökning fanns under andra halvan av 2010-talet, men därefter har det skett en stabilisering.

### **Nötväcka – den snabbaste expansionen**

En art som inte kommer bland tio talrikaste är nötväcken. Om topplistan i stället handlat om antalet fågelmatningar där arterna setts, skulle nötväcken i år hamnat på femte plats, efter talgoxe, blåmes, koltrast och skata. Anledningen till att det är på detta vis är att nötväcken nästan alltid uppträder i par, och att detta par hävdar revir. De försöker helt enkelt köra bort andra nötväckor. Nötväcken är också den art som expanderat allra snabbast mot norr under de 18 år denna räkning pågått. För att illustrera denna expansion visas andelen fågelmatningar med nötväcka i Norrbotten 2006–2023. Från att endast 1 procent av de norrbottniska matningarna hyste nötväcka de första åren, är andelen 28 procent i år. Det bör noteras att 2010 var en riktigt kall vinter och att det 2015 kom en liten invasion med nötväckor från Sibirien till Norrbotten.